

Lietuvos Respublikos Prezidentui **Gitanui Nausėdai**
Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms
Lietuvos Respublikos Seimo nariams
Lietuvos Respublikos Vyriausybei Lietuvos Respublikos Generalinei prokurorei **Nidai Grunskienei**
LR valstybės saugumo departamento Direktoriui **Dariui Jauniškiui**
Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo Pirmininkei **Skirgailei Žalimienei**
Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Generaliniam direktoriui **Arūnui Bubniui**
Viešųjų objektų atitikties totalitarinių, autoritarinių režimų ir jų ideologijų propagavimo juose draudimui
vertinimo tarpinstitucinė komisijai
Lietuvos istorijos instituto Direktoriui **Aurimui Švedui**
Ukmergės rajono Merui **Dariui Varnui**
Ukmergės rajono savivaldybės tarybai
Žiniasklaidai
Visuomenei

Visuomeninė iniciatyva „Apginti istorinę atmintį“

PAREIŠKIMAS

„DĖL KALTINIMŲ LIETUVOS LAISVĖS GYNĖJUI, KARIUI-SAVANORIUI JUOZUI KRIKŠTAPONIUI“

2024 m. spalio 7 d., Vilnius

Viešųjų objektų atitikties totalitarinių, autoritarinių režimų ir jų ideologijų propagavimo juose draudimui vertinimo tarpinstitucinė komisija (toliau – Komisija) 2023 m. birželio 29 d. rekomendavo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui (LGGRTC) priimti sprendimą, įpareigojantį Ukmergės rajono savivaldybės administraciją nukelti paminklą Lietuvos partizanų Vyčio apygardos kūrėjui ir vadui Juozui Krikštaponiui Ukmergėje. Šią rekomendaciją LGGRTC įvykdė, įpareigodamas Ukmergės rajono savivaldybės administraciją pašalinti Ukmergėje esantį atminimo paminklą Juozui Krikštaponiui.

Pareiškimo autoriai pažymi:

LGGRTC pateiktas nusikaltimu žmoniškumui apkaltinto J. Krikštaponio veiklos vertinimas atliktas, mūsų nuomone, nepakankamai įvertinus visas reikšmingas jo biografijos detales. Parodymai jo asmens atžvilgiu yra priešaringi, painūs, dažnai stokojantys dokumentais pagrįstų nepaneigiamų įrodymų, todėl vertintini atsargiai, o išvados darytinos apdairiai. Nesame tikri, kad šiuo atveju pasielgta būtent taip.

Priešingai. Esama reikšmingų, J. Krikštaponiui palankių ir jį teisinančių faktų, užfiksuotų okupacinių represinių struktūrų dokumentuose (NKVD, Pabaltijo karinės apygardos prokuroro, KGB), į kuriuos nėra atkreiptas deramas dėmesys. Pavyzdžiui, tai, kad vokiečių okupacijos metais J. Krikštaponis nacių buvo kalinamas, po to nuo jų slapstėsi. Lietuvos istorijos instituto darbuotojo dr. Mindaugo Pociaus parengtoje pažymoje „Apie Juozo Krikštaponio (Krištaponio) biografiją ir veiklą“ dalis teiginių grindžiami prielaidomis, sovietinių represinių struktūrų apklausinėjamų nelaisvų žmonių liudijimais, nepaneigiamų įrodymų stoka.

Būtinąbę vykdyti tolimesnius tyrimus pripažįsta ir pats pažymos autorius, tiek dėl asmenvardžio skirtingos rašybos („Asmenvardžio [Krikštaponis ir Krištaponis] naudojimo faktai neleidžia daryti galutinės išvados (reikia papildomų tyrimų)“), tiek ir dėl kaltinimus inkriminuojančių liudijimų („Kodėl M. Kačiulio parodymai priešaringi, neaišku, reikalingi papildomi tyrimai“).

Tai reikšmingas prisipažinimas, nes 1948 m. vasarą NKVD vykdyto tardymo metu 2osios kuopos, dalyvavusios nacių vykdytose represijose Baltarusijoje, jaunesnysis kareivis Martynas Kačiulis, parodė, kad 1941 m. spalio pabaigoje ir lapkričio mėnesiais 2-ajai kuopai vadovavo ltn. Nikodemas Reikalas. Tai patvirtino ir kiti 2-osios kuopos policininkai Baltrus Simonavičius ir Stanislovas Gervinas, apklausti 1948 m. Tačiau 1980 m. liepos 14 d. apklausoje (t. y. po 32 metų!) tas pats M. Kačiulis jau liudijo priešingai – „J. Krikštaponį (Krištaponį) 1941 m. rudenį ėjus 2-osios kuopos vado pareigas“. Dar vienos apklausos, vykdytos 1982 m. rugpjūčio 16 d. Vilniuje, dalyvaujant JAV teisėsaugos pareigūnams, savo parodymų pabaigoje M. Kačiulis vėl paneigė 1980 m. liepos 14 d. liudijimą ir pareiškė, kad minėtos kuopos vadu buvo „ne Krištaponis, o Reikalas“.

Panašiais prieštaravimais ir abejotino patikimumo liudijimais negali būti grindžiamos jokios pagrįstos išvados, jos privalo būti paremtos išsamiais tyrimais ir nepaneigiamais įrodymais. Todėl Komisijos rekomendaciją LGGRT Centriui dėl J. Krikštaponio paminklo pašalinimo vertiname kaip skubotą išvadą ir konstitucinio teisinės valstybės principo paneigimą.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje garantuojama kiekvieno nusikaltimo padarymu kaltinamo asmens teisė būti laikomam nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą. Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas šią nuostatą, yra pažymėjęs, kad nekaltumo prezumpcija yra baudžiamosios bylos nagrinėjimo procesinė garantija. Pagal nekaltumo prezumpcijos principą įrodinėjimo našta priklauso kaltinimui, o bet kokia abejonė turi būti aiškinama kaltinamojo naudai [1].

Nacionalinėje teisėje asmens nekaltumo prezumpcija yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (BK) 44 straipsnio 6 dalies nuostatose. BK 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką. Tai reiškia, kad kaltininko kaltė baudžiamojoje teisėje nėra preziumuojama, o turi būti nustatoma dėl kiekvienos nusikalstamos veikos. Be to, vadovaujantis Konstitucijos 31-str. nuostata, asmuo gali būti pripažįstamas kaltu tik įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. O Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad kaltinamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo ir įrodymų naštos jam perkelti negalima, bet kokios abejonės turi būti vertinamos kaltinamojo naudai, vadovaujantis principu *in dubio pro reo* (lot. abejojant – kaltinamojo viršus). Tai esminis teisės principas. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes [2].

Kadangi joks Lietuvos Respublikos teismo sprendimas ar nuosprendis minėto laisvės gynėjo atžvilgiu nėra ir niekada nebuvo priimtas, pareiškimo autoriai Komisijos rekomendaciją ir LGGRT Centro įpareigojimą Ukmergės rajono savivaldybės administracijai nukelti paminklą Juozui Krikštaponiui Ukmergėje traktuoja kaip neteisėtus, todėl teisinių pasekmių negalinčius turėti nutarimus.

Drauge pareiškimo autoriai pabrėžia:

¹ 1988 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje Barberà, Messegué and Jabardo prieš Ispaniją, peticijos Nr. 10590/83; 2001 m. kovo 20 d. sprendimas byloje Telfner prieš Austriją, Nr. 33501/96; 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje Allen prieš Jungtinę Karalystę, peticijos Nr. 25424/09

² LAT 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis b. byloje Nr. 2K-P-100-222/2015, 2019 m. balandžio 29 d. nutartis b. byloje Nr. 2K-87-719/2019; Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga AB-27-1 ir kt.

Nusikaltimais žmoniškumui apkaltintų sovietinių represinių struktūrų dalyvių kaltumą ar nekaltumą vertino ne komisijos ar LGGRTC istorikai, o teismas. Ir tik teismas pripažino atsakingų už nusikaltimus asmenų kaltę ar juos išteisino, todėl ir J. Krikštaponio atveju negali būti taikomas „išskirtinis teisingumas“.

Nepriklausomybę atgavusi Lietuvos valstybė paminklu Ukmergėje pagerbė Juozą Krikštaponį kaip laisvės gynėją. Jam 1997 m. gruodžio 22 d. pripažintas kario savanorio vardas (po mirties), o Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. spalio 31 d. dekretu Nr. 1965 suteiktas pulkininko laipsnis (po mirties). Šių teisės aktų niekas neatšaukė, todėl J. Krikštaponio veikla negali būti paneigta ar atšaukta Komisijos rekomendacija.

Holokausto ir karo nusikaltimams, kaip ir visiems nusikaltimams prieš žmoniškumą, nėra ir negali būti senaties. Tikri nusikaltėliai, Lietuvos Respublikos teismui įrodžius jų kaltę, privalo būti įvardyti ir principingai pasmerkti. Tačiau tuo pat metu keliami reikalavimai pašalinti paminklą partizanui J. Krikštaponiui, teismui neįrodžius jo kaltės, negali būti vertinami kitaip, kaip aptarnavimas Rusijos mėginimų tęsti okupacijos laikotarpiu vykdytą, o šiuo metu ypač sustiprėjusią informacinę-propagandinę kampaniją prieš Lietuvos valstybę, siekiant diskredituoti šalies nepriklausomybę ir Lietuvos valstybingumą.

Pareiškimo autoriai ragina:

1. Nutraukti šią Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindus ardančią kampaniją, vykdomą tiesioginio Rusijos pavojaus akivaizdoje, kurios tikslas buvo ir tebėra tas pats: skleisti bei įtvirtinti Kremliaus pokario metais suformuotą, o dabar, Maskvos geopolitiniams planams ir jos vykdomai agresijai pateisinti naudingą, istorinę versiją apie Antrąjį pasaulinį karą, kuri klastoja bei neigia lietuvių tautos pasipriešinimą nacionalsocialistinės Vokietijos ir komunistinės Sovietų Sąjungos okupaciniams režimams.
2. Politikus, pareigūnus, institucijas ir pavienius asmenis – susilaikyti nuo nepagrįstų ir nepateisinamų bandymų daryti spaudimą Ukmergės įstaigoms dėl paminklo J. Krikštaponiui nukėlimo; šį klausimą šiuo metu nagrinėja teismas, tad panašūs bandymai tegali būti vertinami kaip neleistinas spaudimas teismui ir pastanga paveikti jo sprendimą.
3. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centrą – grįžti prie J. Krikštaponio biografijos tyrimo, pakviečiant prisidėti prie jo deramų kvalifikacijų tyrėjus ir iš kitų institucijų, atsižvelgti į išryškėjusius ir ankstesniuose tyrimuose neįvertintus faktus, tyrimui panaudoti ne vien Lietuvos, bet ir Vokietijos, JAV bei kitų šalių archyvuose galimai esančius duomenis.

Audronius Ažubalis, žurnalistas, politikas, buvęs užsienio reikalų ministras

Dr. Kęstutis Dubnikas, istorikas, filosofas

Prof. dr. Arūnas Gumuliauskas, istorikas

Dr. Algimantas Jankauskas, istorikas, politologas

Prof. dr. Libertas Klimka, mokslo istorikas, etnologas

Prof. dr. Bronius Makauskas, istorikas

Arvydas Sekmokas, inžinierius ekonomistas, buvęs energetikos ministras

Dr. Vytautas Sinica, politologas, politinės filosofijos ir teorijos knygų leidėjas

Giedrius Steponkus, fizikas, ekonomistas, asociacijos “Lietuvos Investuotojai“ steigėjas ir tarybos pirmininkas nuo 2002 m., Berlynas

Prof. hab. dr. **Vytautas Radžvilas**, filosofas, politikas, vertėjas

Prof. dr. **Valdas Rakutis**, istorikas, politikas

Prof. hab. dr. **Alfonsas Vaišvila**, teisės istorikas ir filosofas

Vidmantas Valiušaitis, žurnalistas, istorijos tyrinėtojas, knygų autorius

Dr. **Robertas Vitas**, istorikas, Lituanistikos tyrimų centro vadovas, Čikaga

Adv. **Povilas Žumbakis**, JD (Juris Doctor), Čikaga

Organizacijos:

Lietuvos Helsinkio grupė -

Aurelija Kuzmaitė

Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga -

Ernestas Subačius

Lietuvos laisvės kovų sąjūdis -

Giedrius Gataveckas

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrija -

Pranas Ulozas

Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija -

doc. dr. **Romualdas Povilaitis**

Lietuvos žmogaus teisių asociacija -

Vytautas Budnikas

Nevyriausybinų organizacijų padedančių stiprinti
Lietuvos gynybinius pajėgumus Koordinacinė Taryba
(NOKT) -

Arnoldas Kulikauskis

Piliečių gynybos paramos fondas -

Stasys Kaušinis

Pareiškimas priimtas bendru sutarimu.

Lietuvos žmogaus teisių asociacijos pirmininkas

Vytautas Budnikas